

posesti sosednje mesto ali celo dve mesti. Druga kategorija zemljišč so bila predvsem posestva, ki so jih nekemu drugemu mestu zapustili bogati posamezniki. Zbrana epigrafska evidenca se nanaša na Italijo.

S. M. Marengo (73-84) se v svojem prispevku ukvarja s kaznimi najrazličnejših vrst, ki so bile razmeroma visoke in so predstavljale pomemben delež dohodka rimskodobnih mest. Prebivalci so jih plačevali mestu, če so storili prekršek na kulturnem področju ali če so kršili druge mestne zakone. Denar, ki se je od kazni nabral, se je imenoval *aes multaticium*; magistrati, določeni za upravljanje z njim, so ga porabili za sakralne ali za druge javne namene. G. Mennella (85-94) je na novo osvetlil znani napis *CIL XI 1147* (tako imenovana *Tabula alimentaria*) iz Veleje, na kateri se omenjajo *agri sumpti*, ki so pripadali mestu Luka, nekateri pa Placentiji, čeprav so bili locirani v območju Veleje. Morda so jih posamezniki iz Veleje podarili enemu ali drugemu od sosednjih mest, s katerimi so bili tako ali drugače povezani. Sledi članek, ki analizira carinske dohodeke mest v rimskem imperiju (J. France, 95-113). M. Christol obravnava katastrofe iz Orange iz časa Vespazijana, napise, na katerih so omenjene posesti mesta, ki so predstavljale njegovo bogastvo. V naslednjem članku F. Grelle (137-153) obravnava različne vrste obveznih del, ki naj bi jih prebivalci izvrševali v okviru mestne samouprave in s tem prispevali k boljšemu in hitrejšemu razvoju mesta. P. Le Roux (155-173) je analiziral davke in druge dohodeke mest v provinci Hispaniji. V sledečem članku je zbrano gradivo, predvsem epigrafsko (ter podatki Plinija Mlajšega), ki osvetljuje donacije posameznikov, ki so jih namenili mestu, in sicer *in perpetuum* ("za večne čase"; A. Magioncalda, 175-216). Donacije so bile različne narave, od knjižnice do vsakoletnih iger, banketov, razdelitve hrane revnim otrokom do razdeljevanja olja v kopalniščih. Sledi članek (C. Briand-Ponsart, 217-234), ki obravnava dohodeke mest v Afriki, predvsem v luči obveznih denarnih zneskov, ki so jih morali plačati mestni uradniki in svečeniki ob nastopu službe (*summa honoraria*); ti so se po vrednosti zelo razlikovali, od npr. 2000 HS, ki naj bi jih vplačal *duovir* (eden od obeh županov), do 10.000 HS, ki jih je moral odšteti mestni svetnik, ki je želel pridobiti najvišjo mestno dosmrtno svečeniško funkcijo, flaminat. To seveda niso bile absolutne številke, ki bi veljale v vseh afriških mestih, temveč se je znesek po posameznih mestih lahko zelo razlikoval.

V zadnjih štirih člankih so avtorji obravnavali še kontrolo mestnega finančnega poslovanja, ki jo je izvajal provincialni guverner (C. Lepelley, 235-247), dohodek od davkov, ki so jih nekaterim grškim mestom prinesla svetišča (A. d'Hautcourt, 249-260), dohodek od davkov v frigijski Hierapoli (T. Ritti, 261-274) ter problematiko javnih obedov na Kreti v rimski dobi, posebej v Litosu (F. Guizzi, 275-284). Knjiga je nedvomno zelo pomemben doprinos k boljšemu poznavanju antične zgodovine, neobhodna posebej za študij rimskodobne ekonomije in mestne samouprave, zanimiva pa bo tudi za numizmatike.

Marjeta ŠAŠEL KOS

Zmago Šmitek: *Kristalna gora. Mitološko izročilo Slovencev.* Ljubljana 1998. ISBN 961-6181-11-4. 199 str., 7 slik med besedilom.

Mitologija je za številne arheologe tabu téma, ki se ji je najboljše na daleč izogniti. Dovoljena je upokojencem, ki se že pripravljajo na odhod v večna lovišča, in obupancem, ki ne znajo poiskati pametnih, razumskih razlag. Po mojem prepričanju pa je mitologija ključ za poznavanje in razumevanje simbolov, ki se še posebej izrazito kopičijo na grobiščih.

Grobišče ustvarjajo živi. Vanj vtkejo svoje predstave o smrti, o svojem odnosu do nje ter o odnosu mrtvih do smrti in do živih. Živi svoje predstave dobivajo iz vidnega sveta. Vse to lahko povzamemo v trditev, da je grobišče struktura, ki je nastala v

skupnosti živih, v procesu njihovega razumevanja smrti. S tega vidika so torej grobiščne strukture povezane z živimi in tudi o njih lahko marsikaj povedo. Po drugi strani je res, da si noben pokojnik ni dal ničesar sam v grob in da ničesar od tistega, kar ima v grobu, ne more rabiti tako, kot to rabijo živi. To pomeni, da predmet, ki so ga vzeli iz sveta živih in dali mrtvemu, dobi prenesen, simbolni pomen.

Grobišče je zato nabit s simboli. Ni se odveč vprašati, kako so ti simboli nastali. Res je, da simboli lahko nastanejo zelo preprosto, dogovorno, kot se država lahko odloči za himno, zastavo, grb... Vendar menim, da je vsaj večina simbolov, ki jih odkrivamo na grobiščih, nastala na drugačen način, in sicer skozi zelo dolg proces pojasnjevanja neznanega z znanim. Pri tem je bil prvotni pomen pogosto pozabljen. Taki simboli so pravzaprav strukture, ki so sledovi družbenega procesa, s katerim so ljudje urejali najprej svoj odnos do narave, nato še med seboj. Iz tega procesa izhajajo religija, pravo, država, narod. Seveda pa je do tolikšnega razčlenjevanja prišlo šele zelo postopoma in so bili naštetih družbeni pojavi dolgo časa neločljivo spojeni. To po eni strani pomeni, da iz grobišča lahko pridobimo nekatere informacije o teh pojavih, po drugi strani pa ne smemo pričakovati, da bomo našli neko ločnico med njimi.

Če se spomnimo, da so tudi črke zgolj neka vrsta simbolov, vidimo, da je razlika med pismenimi in nepismenimi kulturami bolj umetna kot ne. In obratno, tudi grobiščni simboli so svojevrsten zapis, ki se ga moramo naučiti brati. Pri tem nam lahko pomagajo vede, ki se ukvarjajo s simboli - od semiotike do mitologije. Brez poznavanja govorice simbolov nam simbolne strukture grobišč ostajajo neme.

Lahko bi pomislili: preprosto, saj imamo vendar leksikone simbolov. Stvar pa ni tako enostavna. Leksikon obravnava simbole, iztrgane iz vsakokratnih struktur in procesov ter zato lahko nudi zgolj skupek možnih pomenov, ki so si pogosto celo protislovni. Kot bi nevidna roka nagajivo pomešala besede stoežičnega slovarja. Zato je vsaka študija, ki predstavlja simbole v njihovih rodni strukturah in procesih, dragocena. Eno med njimi je napisal Zmago Šmitek, redni profesor za neevropsko etnologijo in antropologijo religije.

Njegovo izhodišče je mitološko izročilo Slovencev. Predstavlja ga urejenega po posameznih sklopih. Razumljivo je, da začenja z nastankom sveta, saj mora vse pač od nekdaj priti. Sledi ureditev zemlje (v širšem pomenu, danes bi temu rekli veselje) na podzemlje, nebo in zemljo (v ožjem pomenu). Vse tri dele sveta spaja svetovna os, gora ali drevo. Vse to je tudi prostor, po katerem se gibljejo duše umrlih. Sledi prikaz nekaterih mitoloških likov: Vedomca, Kresnika, Atile, psoglavcev. Ti se skozi pripoved začenejo neločljivo spajati še z drugimi liki: kraljem Matjažem, Pehto, kurenti ... Skratka, izkaže se, da neglede na to, po kateri poti sežemo v mitologijo, ne moremo izvleči samo enega njenega dela, ampak moramo potegniti ven vso, če jo želimo razumeti. Kajti nekdanji ljudje so se trudili svet razumeti in ne razrezanega na posamezne znanstvene fevde.

Kot mlajši dodatek izročilu Šmitek obravnava zgodbe o Indiji Koromandiji. In ker nobena stvar ni večno nespremenjena, knjigo zaključujejo pripovedi o koncu sveta in njegovem preporodu. Kot zelo koristen dodatek knjigi je kazalo imen in pojmov, ki ji daje enciklopedično uporabnost, seveda s to prednostjo, da dobimo hiter pregled nad celimi mitološkimi strukturami in ne samo nad njihovimi samovoljno razrezanimi koščki. Primer-jave s strukturami, ki jih odkrivamo arheologi, se kar vrstijo - od pokopa v treh posodah, skrinjah, krstah do treh stebrov na grobišču.

Kdor misli, da knjiga dokazuje prazvirnost praslovenskega, pramitološkega prazročila, se močno moti. Podnaslov - Mitološko izročilo Slovencev, se izkaže kot zavajajoč. Kdor pričakuje ganljivo domačijskost, se je uštel. Mitološke strukture, ki jim je Šmitek zagrabil rep na Slovenskem, so razpredene po vsem svetu. Še nikoli do zdaj ni postalo bolj očitno, da je slovensko mitološko izročilo samo različica svetovnega, da so simboli

tisti del duhovnih struktur, ki so se v času po svojem nastanku le malo spreminjali, da je zato mogoče povsem mirno govoriti najmanj o skupnih simbolih Indoevropejcev. Za arheologe to posledično pomeni, da smejo primerjati simbolne strukture grobišč različnih obdobij in prostorov pod pogojem, da so nastale v skladnih procesih. Za potrditev tega spoznanja se lahko zahvalimo tudi Zmagu Šmitku.

Andrej PLETERSKI

Paul Gleirscher: *Karantaniën. Das slawische Kärnten*. Klagenfurt 2000. ISBN 3-85378-511-5. 165 str., 177 slik.

Celovski kolegi iz koroškega deželnega muzeja v sodelovanju z založbo Carinthia nadaljujejo s serijo poljudnih knjig o preteklosti Koroške. V letu, ko je nemškonalionalni del Korošcev slavil 80-letnico plebiscita, je Paul Gleirscher objavil knjigo z izzivalnim podnaslovom - *Slovanska Koroška*. Pokojni Karel Dinklage, ki si je tako zelo prizadeval dokazati, da so tvarni ostanki 8. do 10. st. na Koroškem (in vzhodnih Alpah nasploh) dokaz za nemško poselitev, se obrača v grobu. Gleirscher, ki prihaja s Tirolske, se je dela lotil s čustveno neobremenjeno stjo tujca, ki pregleduje argumentacijo in jo vpenja v strukture širšega prostora.

Prvo četrtino knjige zavzema kratek pregled upravno-politične zgodovine vzhodnih Alp od reforme cesarja Dioklecijana konec 3. st. do uvedbe grofijske uprave okoli 828 v Karantaniji. Glavni poudarek je seveda na področju Notranjega Nori-ka, na katerega ozemlju se je pozneje izoblikovala Karantanija. V tem razdelku Gleirscher med že dolgo poznane pisne vire uvede tudi nova napisa na kamnu: Domicijanov nagrobnik iz Millstatta in zapis Otker-Radoslav s Sv. Petra na Gori. Kot historični relikv samostojnega obdobja Karantanije vključuje tudi ustoličevanje koroških vojvod in vprašanje kosezov. Razdelek zaključuje pojasnilo o nastanku prilastka *deutsch* in opozorilo, da ga ne moremo uporabljati za etnično oznako v zgodnjem srednjem veku. To je seveda tudi opozorilo slovanskojezičnemu zgodovinopisu, naj opusti ime *Nemci* in prilastek *nemški* za Germane tedanjega časa. Čeprav sta besedi stari, je povezava z njunim sodobnim pomenom tolikšna, da ga samodejno prenaša v preteklost ter s tem ustvarja nacionalna nasprotja tam, kjer jih ni bilo.

Druga četrtina knjige prikazuje poselitveno zgodovino obravnavanega prostora. Ker tu črpa prvenstveno iz arheoloških virov, se pred nami razvrstijo predvsem posamezna najdišča od Teurnije do Hochgoscha. Slovanska poselitev je v dobršni meri prikazana s pomočjo jezikoslovnih podatkov, kot ilustracija slovanskega jezika Zgornje Koroške pa nastopajo tudi Brižinski spomeniki. Tretjo četrtino knjige zavzema govorica grobov. Gleirscher niza grobne celote. Za čas 7.-10. st. govori o faciesu Köttlach ter poudari, da predmeti, ki ga sestavljajo niso etnično značilni, zato v tem smislu tudi ni mogoče govoriti o ketlaški kulturi. Kljub temu, po mojem mnenju upravičenemu, dvomu o možnostih etničnega interpretiranja nakitnih predmetov, ga ta zapusti, ko obravnava predсловanske grobove. Te skuša deliti na romanske, vzhodnogotske, frankovske, alamanske in langobardske. Prav tako se ni ognil skušnjavi, istovetiti posamezne predmete z versko pripadnostjo lastnikov.

Zadnji del knjige je posvečen religiji: slovanskemu poganstvu, zgodnjemu krščanstvu, njegovemu propadu in ponovnemu vzponu. Tu črpa iz pisnih virov, ki jim dodaja ostanke tedanjih cerkva ter njihovo kamnito opremo. Kulturno središče slovanske dobe vidi bodisi v okolici Krnskega gradu, bodisi v okolici Spittala. Delo zaključuje seznam izbrane literature k štirim vsebinskim sklopom.

Ko napravi povzetek svoje zgodbe, se Gleirscher omeji na vprašanje etničnosti. Pri tem se zavzema za model sprememb, ki so potekale skozi daljše zgodovinske procese in katerim je dajalo glavni videz zdaj to, zdaj ono ljudstvo, ki se je zlagoma spajalo s staroselci in pozneje z novonaseljenci. In Karantaniji so dajali videz pač Slovani.

Naloga, ki se je lotil Gleirscher je bila več kot težavna. Ne samo zato, ker so mu bili na voljo mnogokrat zelo skromni viri podatkov, ampak tudi zato, ker za obravnavano problematiko v literaturi obstajajo številne - mnogokrat celo povsem izključujoče se - razlage. Krmarjenje med Scilo in Karibdo pri tem preprosto ni mogoče. Treba se je odločiti bodisi za eno, bodisi za drugo, ali celo postaviti tretjo, novo. Pri tem se je Gleirscher večkrat odločil za zadnjo možnost in ker jo je predstavljal v poljudnem delu, bo moral argumentacijo predložiti v bližnji prihodnosti. V tem je pokazal velik avtorski pogum, zaradi katerega je knjiga tudi zbirka alternativnih pogledov. V splošnem pa je njegova pripoved močna toliko kot literatura, na katero se je pri pisanju opiral. Okolnost, da ne zna slovensko, ga je omejila samo na nemškojezične objave. Medtem ko v Slove-niji lahko beremo izbrane spise Boga Grafenauerja o Karantaniji, si z njimi Gleirscher ni mogel pomagati. In ker mora pač Mohamed h gori, bi bil že skrajni čas vsaj Grafenauerjevo »Ustoličevanje« prevesti v nemščino. Potem bi tudi iz nemškojezične literature izginile interpretacije, s katerimi je Grafenauer razčistil že pred pol stoletja.

Raziskave poznoantičnih višinskih postojank v R Sloveniji dajejo Gleirscherjevi knjigi pomembno primerjalno gradivo, predvsem pa številne lepe načrte in rekonstrukcije. Tudi *Zakladi tisočletij* že imajo svoj vizualni odmev. Gleirscher je namreč knjigo dopolnjeval do zadnjega dne. Najnovejša literatura sega do 2000. Zlasti slikovni del obsega tudi kose, ki širši javnosti še niso bili predstavljeni, npr. napis Otker-Radoslav ali pa lončena t. i. praškega tipa z Rožalske gore (Sv. Heme). Pri likovni opremi se založba ni trudila za poenoten videz. Tako slike odražajo vso raznolikost predlog in ker so bile te v veliki meri barvne, založba pa se je odločila za črno-belo izvedbo, je končni izgled mnogokrat klavrn in nevreden avtorjevega truda. Na nekaterih kartah, je za nekatere koroške kraje Gleirscher uporabil dvojezična imena, žal se tega načela v besedilu potem ni držal. Dvojezičnost južne Koroške ostaja še naprej prikrita. Da so se avtorju pri tako vseobsežni snovi pripetile številne drobne napake, je razumljivo. Velika večina bralcev, jih tako ali tako ne bo opazila.

V celoti vzeto pa knjiga predstavlja še en premik. Karantanska zgodba je tu prvič spletena še iz česa drugega kot samo iz podatkov o pokristjanjevanju in političnih okoliščinah, ki so bile z njim povezane. Pripoved arheoloških virov je že postala glasnejša od pripovedi pisnih. Seveda ji še ogromno manjka, a že tisto malo, kar je bilo doslej objavljenega, daje v marsičem svojstveno sliko. Glavni pripovedovalec o preteklosti Karantanije je sedaj arheolog in ne več zgodovinar.

Andrej PLETERSKI